

*В. М. Бовсунівський,
кандидат педагогічних наук,
методист центру методичного
забезпечення
КЗ «Житомирський ОІППО»
ЖОР*

Методичні рекомендації щодо вивчення предметів художньо- естетичного циклу в новому 2017–2018 навчальному році

Мистецька освіта перебуває на порозі реформування і оновлення. Згідно з проектом нового базового закону «Про освіту» (№ 3491-д від 04.04.2016), Концепцією Нової української школи, в цей час проходить упровадження нового змісту освіти, який заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

Серед новітніх тенденцій часу в освітньому мистецькому процесі значна увага приділяється використанню відкритих освітніх ресурсів та нових форм і технологій самоосвіти, частковому використанню змішаного навчання, удосконаленню форм роботи на уроках і в позаурочний час, активно запроваджуючи новітні види електронного навчання тощо.

Зміст навчання предметів художньо-естетичного циклу (освітньої галузі «Мистецтво») в загальноосвітній школі – розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізація власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні, засвоєння образного змісту творів мистецтва, що відкриває широкі можливості ефективного впливу на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей в школярів.

У 2017-2018 навчальному році мистецька освіта реалізується через навчальні предмети «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво» в початковій та базовій основній школі та навчальний курс «Художня культура» в старшій школі.

Вивчення предметів художньо-естетичного циклу здійснюватиметься за навчальними програмами: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво» для учнів 1–4 класів (оновлені, 2017 рік);

«Мистецтво. 5 – 9 класи» для учнів 5-9 класів (оновлена, 2017 рік); «Художня культура» (рівні: стандарт, академічний, профільний) для учнів 10 – 11-х класів.

Викладання художньо-естетичних дисциплін в початковій школі

Викладання мистецьких дисциплін початкової школи базується на основі Концепції нової української школи, що пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу та забезпечує: зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції); розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає розширення діапазону форм організації навчання, методів та способів навчальної взаємодії у взаємозв'язку *урочної та позаурочної діяльності*. Тож із метою застосування учнями здобутих у процесі навчальної діяльності знань, умінь і навичок у позаурочний час можуть організовуватися різноманітні виховні заходи.

У випадках, коли програмовий матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організовуватися так звані «тематичні дні», коли всі уроки за розкладом спрямовують на реалізацію єдиної виховної мети, що знаходить логічне продовження у виховному заході.

Резервом оптимізації навчального процесу на компетентнісних засадах є його *практична спрямованість*. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності. Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів. Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання у русі, а діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 1-2 класах – це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4 класах – групова, командна робота.

Обсяг **домашніх завдань** визначається згідно з Державними санітарними правилами і нормами влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу

(ДСанПІН 5.5.2.008-01). У 1-му класі домашні завдання не задаються. З 2-по 4 клас завдання повинні бути невеликого об'єму і творчого характеру.

Недопустимим є перевантаження учнів завданнями, які містяться у додаткових посібниках, зошитах з друкованою основою: зафарбовування малюнків, складання схем, таблиць, виконання додаткових завдань і вправ, написання домашніх творів тощо. Завдання мають бути посильними для самостійного виконання учнями. Недопустимим є домашнє завдання з написання рефератів. Домашні завдання не задаються учням на вихідні, святкові та канікулярні дні.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» затверджено зміни до програм з музичного, образотворчого мистецтва з метою розвантаження учнів початкових класів.

Навчальна програма «**Музичне мистецтво**» оновлена за рахунок вилучення важких для сприймання дитиною теоретичних формулювань, музичних творів застарілого змісту або складних для сприйняття учнями цього віку.

Учитель має більше можливостей для вибору репертуару – 50 % музичного матеріалу вчитель може обирати на свій розсуд – із запропонованою програмою додаткового репертуару або здійснювати доцільну заміну відповідно до умов школи, підготовленості та запитів учнів тощо. Введено пункт «Орієнтовний матеріал для...» замість «Основний матеріал для...».

У програмі «**Образотворче мистецтво**» вилучено зайву теоретичну інформацію.

Навчальна програма «**Мистецтво**» зазнала незначних змін, до переліку синтетичних мистецтв додано «цирк», в «Орієнтовні твори для сприймання теми» - «Картини місцевих художників» та «Роботи місцевих художників та майстрів», в перелік ХТ (художні техніки): роздмухування, набризк, монотипія, діатипія, графографія, плямографія.

Викладання художньо-естетичних дисциплін в основній школі

Мистецька педагогіка загальноосвітньої школи, спираючись на спільну діяльність учителя і учнів, домагається органічної єдності методів навчання, що орієнтують на розв'язання дидактичних завдань, та методів виховання, спрямованих на формування в учнів ціннісного ставлення до світу і до себе.

Структура програми «Мистецтво» зумовлена логікою побудови всього курсу, яка забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова як для автономного

викладання **музичного та образотворчого мистецтва**, так і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як *види, жанри, стилі* мистецтва. Спільна тематика року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми – **предметів:**

- «Музичне мистецтво»;
- «Образотворче мистецтво»;
- **чи інтегрованого курсу «Мистецтво».**

Визначення мети навчання мистецтва в основній школі зумовлене основними функціями мистецтва: естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною.

Навчальна програма «Мистецтво. 5–9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5–му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6–му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтв, у 7–му класі – новітні явища в музичному та образотворчому мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8–9 класах учні знайомляться зі стилями і напрямками мистецтва.

Зміни в оновленій програмі «Мистецтво»:

- уточнено мету мистецької освіти;
- ураховано формування міжпредметних естетичних компетентностей;
- визначено компоненти компетентностей як: *знаннєвий, діяльнісний, ціннісний;*
- подано опис можливостей мистецтва щодо формування ключових компетентностей учнів;
- введено *наскрізні змістові лінії* – соціально значущі надпредметні теми.

Мета базової загальної середньої освіти досягається шляхом реалізації таких **завдань загальної мистецької освіти:**

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних потреб;
- формування системи художніх знань, яка відображає видову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу;
- розвиток художніх здібностей, креативного мислення;

- формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі в соціокультурному житті.

Опанування учнями мистецтва в основній школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного та інтегративного підходів.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню предметних, міжпредметних і ключових компетентностей.

Особистісно зорієнтований підхід забезпечує розвиток в учнів індивідуальних художніх здібностей (музичних, образотворчих та ін.), творчого потенціалу.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці.

Інтегративний підхід виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків із предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

Особливості реалізації нового змісту освіти в 9 – х класах навчального предмета «Мистецтво»

Учні 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до навчальної програми, продовжать опановувати особливості стилів і напрямів мистецтва.

Розділ I «Стилі та напрями мистецтва (продовження)» присвячений ознайомленню із напрямками «імпресіонізм» та «постімпресіонізм», стилем «модернізм», низкою напрямів та течій модернізму та постмодернізму. Очікувані результати навчання проявляються через *знансвий, діяльнісний, ціннісний* компоненти мистецької освіти.

Розділ II «Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва» знайомить учнів з екранними видами мистецтва та формами збереження та поширення мистецької спадщини.

Учителю слід звернути особливу увагу на *добір творів мистецтва для уроків в 9 класі*.

Учитель має право на творче ставлення до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу та опору на варіативність художнього змісту. Кожен вчитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, цікавості для учнів і

відповідність їх віку.

Для реалізації *змісту I розділу* необхідно обирати твори, які репрезентують найхарактерніші ознаки стилю чи напряму ХХ – ХХ ст., що вивчається; для реалізації *змісту II розділу* – визначні екранні твори (зі змістом, дозволеним для дітей даної вікової категорії) та явища соціуму, що сприяють збереженню та поширенню мистецької спадщини.

Учитель самостійно визначає художньо-практичні та інші види завдань для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Провідні види діяльності на уроці:

- пізнання мистецтва через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст;
- творче самовираження учня, що реалізується у процесі виконанні різноманітних завдань та мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) відповідно до потреб учнів у співі, малюванні, конструюванні, відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Структурування змісту навчального матеріалу в межах теми розділу.

Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, якщо треба, **має право** змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Інформації для засвоєння навчальних тем має бути небагато, без нагромидження історичних контекстів епохи, переліку імен митців, творів. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на творах мистецтва, які презентують певний художній стиль/напрямок; особливості художньої мови екранного мистецтва тощо.

Важливо сбалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перетворити курс «Мистецтво» у 9 класі в суто інформативний, без переважання учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування.

Під час структурування змісту мистецької освіти у 9 класі – поурочному календарно-тематичну плануванні – вчителю необхідно дотримуватися балансу усіх видів діяльності учнів:

- пізнання мистецтва через знайомство з новим навчальним матеріалом, сприймання, аналіз-інтерпретацію творів мистецтва;
- виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи;
- презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів;

- здійснення віртуальних екскурсій тощо.

Необхідно пам'ятати про те, що саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їхніх потреб та нових ідей у соціумі

Методичний інструментарій вчителя

Для реалізації мети мистецької освіти в 9 класі вчитель повинен застосувати різноманітний методичний інструментарій та діалогічні форми подання навчального матеріалу з акцентуванням уваги на тому, що вчитель – це не тільки транслятор певної кількості знань й інформації, а партнер по опануванню світу мистецтва.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися у тісному взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) з ігровими, евристичними методами, комп'ютерними технологіями та (що важливо для інтегрованого курсу) інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів є такі інтерактивні форми навчання, як: робота в парах, трійках, групах, методи «Ажурна пилка», «Акваріум», «Мозаїка», фасилітована дискусія, метод «Прес», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати», методи «Мозковий штурм», «Асоціативний куш» тощо.

Особливості опонування змісту мистецької освіти в старшій школі

Курс за вибором «Художня культура» для учнів 10 – 11-х класів в старшій школі має три рівня: стандарт, академічний, профільний.

За рівнем стандарту та академічним рівнем зміст програми структуровано за вертикально-горизонтальними координатами: у 10-му класі опановується українська художня культура, а в 11-му класі — зарубіжна художня культура.

Виділення української художньої культури як окремої частини курсу (10-й клас) зумовлено необхідністю збереження національних пріоритетів освіти. Водночас для органічного поєднання вітчизняних і загальнолюдських цінностей варто робити акцент не на тому, що роз'єднує, а на тому, що об'єднує різні культури, адже через ціннісний вплив мистецтва ефективніше відбувається і національно-патріотичне, і полікультурне виховання.

В 11-му класі зміст систематизовано за видами мистецтва на матеріалах світових взірців, що не вивчались на предметах гуманітарного циклу в попередніх класах.

Змістове наповнення тем передбачає формування в учнів ціннісно-смыслових, загальнокультурних, навчально-пізнавальних та інформаційних компетенцій, що досягається вивченням шедеврів мистецтва різних епох і народів, а також комунікативних, творчо-діяльнісних і самоосвітніх компетенцій, що передбачає оволодіння досвідом самостійної творчої діяльності, сприймання цієї діяльності як невід'ємної частки свого життя.

На вивчення тем пропонується всього 17 годин на навчальний рік (по 0,5 годин на тиждень).

Профільний рівень передбачає поглиблене вивчення предмету. Так, на вивчення української художньої культури пропонується 130 годин (із них 10 годин резервного часу), а на вивчення зарубіжної культури 124 години (із них 16 годин резервного часу).

Методична система викладання художньої культури спрямована на розвиток таких якостей учнів, як ініціативність, самостійність, креативність, критичність. Для цього пріоритет має надаватися особистіснозорієнтованим технологіям, які допоможуть подолати суто інформативно-пізнавальні орієнтації курсу. Збагаченню методичного апарату вчителя сприятиме орієнтовна система художньо-творчих завдань, поданих наприкінці викладу змісту тем.

На уроках повинна панувати атмосфера піднесеності, яка сприятиме створенню естетичної аури, передачі духовної енергії мистецьких шедеврів. Впровадження сучасних медіазасобів, зокрема комп'ютерних технологій, у процесі викладання художньої культури передбачає користування CD-інформацією з мистецтва, мережею інтернет.

Список державних документів щодо нової мистецької освіти

1. Концепція Нової української школи

(<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>)

2. Оновлені програми для початкової школи – «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»

(<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>)

3. Державні стандарти (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>)

4. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво» (<https://artmon59-new.ed-era.com/>).

5. Опис ключових змін в програмах початкової школи (<http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-09-6pdf.pdf>).
6. Програма «Художня культура», профільний рівень, (<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/hud-kult-pr.pdf>)
7. Програма «Художня культура», рівень академічний, (<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/hud-kul-ak.pdf>)
8. Програма «Художня культура», рівень стандарту, (<http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/hud-kult-st.pdf>)